

نگاهی به
تاریخ و فرهنگ مریانج

عبدالله مظاھری

مظاهری، عبدالله. ۱۳۳۰	DSR
	۲۱۲۷
نگاهی به تاریخ و فرهنگ مریانج. _____	/م۵۶
تألیف: عبدالله مظاهری. _____	/م۶
همدان: انتشارات برکت کوثر، ۱۳۹۵.	۱۳۹۵
۲۶۴ ص.	
کتابنامه. ص. ۱۸۱-۱۸۳.	
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۶۶-۹۹-۷	
۱. همدان. ۲. همدان- تاریخ. الف. عنوان	
۹۵۵/۴۳۲	

انتشارات برکت کوثر

ناشر برگزیده استان همدان

نام کتاب: نگاهی به تاریخ و فرهنگ مریانج

مؤلف: عبدالله مظاهری

ویراستار: میرآقا میری

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

صفحه آرای و طراحی جلد: تبلیغات آپادانا

چاپ و صحافی: یوسف

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

نشانی: همدان - چهارراه تختی، انتشارات برکت کوثر

تلفن: ۰۹۱۸۸۱۵۹۰۴۵ - ۳۲۵۳۱۱۷۸

با مشارکت و حمایت شهرداری محترم مریانج

(تصویر روی جلد: میدان کربلا - ورودی مریانج)

فهرست

یادداشت

مقدمه

تقدیر و سپاسگزاری

بخش یکم: آشنایی با شهر مریانج

ویژگی‌های جغرافیایی	۲۵
جمعیت	۲۸
توسعه و معیشت	۳۰
مراکز اداری و آموزشی	۳۰
منابع آب	۳۳
پیشینه‌ی تاریخی مریانج	۴۱
سنگ‌نگاره‌های دره‌ی دوسا ملی و خواهران	۵۴
گویش مریانجی (مرگانه‌ای)	۵۸
آشنایی با بعضی واژه‌ها	۶۶

بخش دوم: فولکلور (فرهنگ عامه)

باورهای عامیانه	۷۳
شیوه‌های درمانی	۸۴
انواع نذرها	۸۹
پیام‌رسانی	۹۰
انواع غذاهای مرسوم	۹۳
بادها	۹۴
ضرب‌المثل‌ها	۹۶

بخش سوم: آداب و رسوم

نوروز	۱۰۷
عقد و عروسی	۱۲۱
تولد نوزادان	۱۳۵
تدفین	۱۴۰
آیین باران‌خواهی	۱۴۶

بخش چهارم: اوضاع اجتماعی

۱۵۲	 ساختار خانواده
۱۵۶	 گذران زندگی
۱۶۰	 ویژگی خانه‌ها
۱۶۵	 قشریندی اجتماعی
۱۷۰	 محصولات کشاورزی
۱۷۴	 مشاغل منسوخ
۱۷۹	 محلات قدی
۱۸۵	 عناصر فرهنگ ترکی در مریانج

بخش پنجم: پیشینه ادبی

۱۹۱	 مکتب‌خانه‌ها
۲۰۰	 مدارس جدید

بخش ششم: ویژگی‌های ادبی

۲۰۷	 تاریخچه روحانیت
۲۱۲	 اماکن مذهبی
۲۱۸	 تعزیه‌خوانی
۲۳۰	 محرم در مریانج

.....	 کتاب‌نامه
.....	 ضمائم

یادداشت

شهرداری از نهادهایی است که تقریباً در اکثر جنبه‌های اجتماعی با مردم یک شهر در ارتباط است. جدا از وظایفی نظیر فعالیت‌های خدماتی، عمرانی، ساماندهی نظام کسب و کار، زمینه‌سازی توسعه‌ی شهر، ایجاد زیرساخت‌های شهری و دهها مورد دیگر، وظایف و بلکه رسالتی بس مهم را نیز دارد. فراهم آوردن و بسترسازی در راستای توسعه فرهنگی و صیانت از موارث فرهنگی، ارتقا فرهنگ عممی همشهریان، از طریق حمایت از مراکز فرهنگی و تشویق فعالان هنری و فرهنگی، در همه‌ی زمینه‌ها و هر گامی که منجر به تحقق اهداف مذکور گردد، از وظایف نرم‌افزاری شهرداری است.

تشویق و حمایت بی‌درجایی و چاپ و انتشار کتاب ارزشمند «تاریخ و فرهنگ مریانج» که به همت استاد بزرگوار آذری عبدالله مغالهی تدوین و تألیف یافته است، در راستای تحقق این وظیفه‌ی مهم صورت گرفته است. بسیار زیبا و در داریم که این کتاب، هویت فرهنگی و تاریخی شهر کهن مریانج را به شایستگی به مردمان این شهر و دیگران می‌نمایاند.

از آنجا که توسعه‌ی فرهنگی مقدمه و پیرساز هر گونه توسعه‌ی اقتصادی است، شهرداری و اعضای شورای اسلامی شهر مریانج (دوره چهارم) از در گامی که در توسعه‌ی فرهنگی شهر برداشته شود، تا سرحد امکان حمایت همه‌جانبه خواهند کرد و از همه‌ی دوستان ترقی و سرافرازی شهر و فعالان فرهنگی دعوت می‌شود تا ما را در زمینه‌های مذکور یاری و همراهی نمایند.

جا دارد از زحمات اعضای محترم شورای اسلامی شهر در حمایت از این اثر و بی‌گری آن و همچنین از کسانی که ما را در این راه یاری رسانده‌اند، تقدیر و تشکر نماییم. باشد که با تلاش همگان بتوانیم گام‌هایی شایسته در راستای ارتقای سطح فرهنگی و اجتماعی شهرمان برداریم.

محسن معصوم‌علیزاده

شهردار مریانج، آذر ۱۳۹۴

مقدمه

فرهنگ هر جامعه آداب، رسوم، اعتقادات و ارزش‌های رایج در میان اعضای آن جامعه است که قوت و ضعف آن به عواملی چون مسائل زیست محیطی، تاریخی، توسعه یا عدم توسعه یافتگی و باز یا بسته بودن جوامع و برخی عناصر دیگر بستگی دارد.

فرهنگ خود به دو بخش مادی و غیر مادی (معنوی) تقسیم می‌شود: فرهنگ مادی شامل همه وسایل و ابزارهایی است که به دست بشر از مواد طبیعی ساخته می‌شود و نیز شیوه‌ها و فرایندهای ساخت و ساز آنهاست. فرهنگ غیرمادی (معنوی) نیز شامل؛ ارزش‌ها، ایده‌ها و باورها، اندیشه‌ها و آداب و سنن‌ها، علوم، فلسفه، ادبیات، هنر و همه‌ی فرآورده‌های ذهنی انسان است. به عبارت دیگر، فرهنگ به مجموعه شیوه زندگی اعضای یک جامعه اطلاق می‌شود؛ چگونگی لباس پوشیدن آنها، ردیفی از درج و زندگی خانوادگی، الگوهای زندگی، مراسم مذهبی و سرگرمی‌های اوقات فراغت، مردم در بد می‌گیرد. همچنین شامل کالاهایی است که انسان‌ها تولید می‌کنند. بنابراین، فرهنگ شامل تمام دستاوردهای مادی و معنوی انسان می‌باشد که در طول زندگی اجتماعی توسط او ساخته و پرداخته می‌شود و از این طریق موجود انسانی دارای شخصیت شده، به مرور زمان هویت فرهنگی می‌یابد و این هویت فرهنگی، گرایش‌های رفتاری او را تعیین می‌کند.

با توجه به این تعریف، می‌توان گفت که هر جامعه دارای فرهنگ منحصر به خود است که برای مردمی که دارای فرهنگی دیگر هستند، بیگانه می‌نماید. در واقع، فرهنگ جوامع است که به آنها هویت و شخصیت مستقل می‌بخشد و از طریق شناخت فرهنگ هر جامعه می‌توان به نوع هویت و شخصیت افراد آن جامعه پی برد. علاوه بر فرهنگ کلی حاکم بر جامعه، طبقات، قشرها و گروه‌های مختلف جامعه نیز دارای فرهنگ ویژه خود هستند که ریزفرهنگ یا خرده‌فرهنگ خوانده می‌شود.

در واقع، خرده‌فرهنگ بر دستگاهی از ارزش‌ها، سلوک‌ها، شیوه‌های رفتار و طرز زندگی یک گروه اجتماعی که متمایز از فرهنگ مسلط جامعه بوده ولی با آن مرتبط است، اطلاق می‌شود. به

عبارت دیگر، منظور از خرده فرهنگ‌ها فقط گروه‌های قومی و زبانی در یک جامعه بزرگ‌تر نیست، بلکه به فرهنگ هر بخش از جمعیت که به واسطه‌ی الگوهای فرهنگی‌شان از بقیه‌ی جامعه قابل تشخیص هستند، خرده فرهنگ گفته می‌شود.

خرده فرهنگ‌ها طیف بسیار وسیعی دارند به طوری که هر واحد اجتماعی کوچک در یک جامعه می‌تواند دارای یک مجموعه قواعد و ابزاری باشد که فرهنگ آن را از فرهنگ دیگر واحدها متمایز نماید. از آنجا که در جوامع جدید، تنوع بیش از همگنی به چشم می‌خورد و به جای یک عام فرهنگی واحد، خرده فرهنگ‌ها رشد بسیار کرده‌اند، شناخت دقیق و تحلیل علمی خرده فرهنگ‌ها، اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. در حقیقت یکی از راه‌های شناخت فرهنگ یک کشور، آشنایی با خرده فرهنگ‌ها یا فرهنگ‌های فرعی آن کشور می‌باشد زیرا تحقیق در خرده فرهنگ‌های یک ملت، این امکان را به وجود می‌آورد که بتوانیم به عمق خفیات و روحیات آن ملت پی برده، کارکردها، ابزارهای مختلف فرهنگ را درک کنیم و عناصر فرهنگ عمومی جامعه را از پایین به بالا بارشناخت و تدقیق نماییم.

کتاب حاضر نیز در راستای معرفی سندهای فرهنگی از جامعه‌ی ایرانی درصدد است با هدف آشناسازی افراد جامعه با خرده فرهنگ شهر مریمج (یکی از شهرهای تابعه‌ی شهرستان همدان)، به بررسی عمیق عناصر متعدد خرده فرهنگ مردمان این شهر بپردازد.

شهر مریمج تا سال ۱۳۴۲، یکی از روستاهای همدان محسوب می‌شد، اما با تأسیس شهرداری در آن سال، تدریجاً با استقرار نهادهای دولتی و رسماً در مرتبه‌ی شهر با وضعیت و مقتضیات، چهره‌ی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مریمج تغییر یافت. شهر مریمج با تغییرات، برای کسانی که کودکی و جوانی خود را در دهه‌های ۱۳۲۰ و بعد از آن گذرانده‌اند، ملموس و خاطره‌انگیز است اما برای نسل امروز شاید چندان قابل درک نباشد. زیرا که مظاهر فرهنگی و شیوه‌های زندگی مدرن امروزی، بسیاری از سنت‌ها و فرهنگ پیشین را تغییر داده و به تاریخ سپرده است. شاید پرداختن به ویژگی‌های فرهنگی و سنت‌ها و پیشینه‌ی این شهر، برای

مخاطبان این روزگار، افسانه‌ای دور از ذهن به نظر آید و جاذبه‌ای نداشته باشد، اما پیشینه‌ی فرهنگی و تاریخی مریانج- خواه ناخواه- بخش مهمی از هویت و شناسنامه‌ی این شهر است. درست است که اوضاع اجتماعی و فرهنگی هر شهر و دیار تابعی از اوضاع کلی جامعه است، اما وجود تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی، هر چند اندک در هر شهر هویت و شناسنامه‌ی شهر شمرده می‌شود و آن را از نقاط دیگر متمایز می‌نماید. شهر کوچک مریانج نیز از این قاعده مستثنی نیست و یقیناً هویتی مخصوص به خود دارد.

بر این باریم که شهر مریانج به لحاظ گویش، سنت‌ها، اعتقادات و خلیقات، با نقاط دیگر شهرستان همدان متفاوت و متمایز است و ارزش آن را دارد که به ثبت و ضبط همه‌ی آنچه در گذشته‌های دور و در حال حاضر بین اهالی این شهر رایج بوده، پرداخته شود.

این موضوع، در سال ۱۳۸۱ تعدادی از دوستان علاقه مند مطرح شد و خوشبختانه با استقبال مواجه گردید. طی جلسات متعددی که در شهرداری مریانج برگزار گردید، پس از بحث درباره راهکارها، محدودیت‌ها، امکانات، روش‌ها، اهداف، تحقیق، مقرر شد که مجموعه‌ای تحت عنوان «تاریخ و فرهنگ مریانج» تهیه و تدوین گردد.

اگر چه آسان نمود اولی، ولی افتاد مشکل در تدوین و مسیر تحقیق، دشواری‌ها و موانع و محدودیت‌ها نمایان گردید و به دلایلی روند کار کند شد. در همین زمان مقدار مطالب تهیه شده را در وبلاگ «تاریخ و فرهنگ مریانج» قرار دادیم. پس از یک هفته چندساله درصدد تکمیل و ارائه‌ی آن در قالب یک کتاب به همین عنوان برآمدیم. ولی متأسفانه این محدودیت‌ها باعث شد تا نتیجه مطلوب حاصل نگردد:

۱- الزام به رعایت بعضی ملاحظات- از جمله رعایت ادب و حرمت اهالی- باعث درج پاره‌ای از مسائل گردید.

۲- امکان عدم رضایت اشخاص و یا خانواده‌هایی که به نحوی از آنها باید نام برده می‌شد، نیز محدودیت ایجاد می‌کرد.

۳- چون پرداختن به موضوع مالکیت‌های اربابی، و مناسبات آنان با رعایا در مسأله‌ی آب و زمین، تا قبل از اصلاحات ارضی، احتمال سوء استفاده و استناد حقوقی را فراهم می‌نمود، از آنها صرف نظر کردیم.

۴- متأسفانه نتوانستیم به تصاویر قدیمی، اسناد و بعضی مطالب که می‌توانست در غنای این مجموعه موثر باشد، دست یابیم.

علاوه بر مشکلات و محدودیت‌های مذکور، نکاتی نیز در راستای این تحقیق مد نظر قرار گرفته است که توجه و عنایت خوانندگان فرهیخته را بدان معطوف می‌نماییم.

* اغلب موضوعات، طبع شده، مربوط به سال‌های قبل از انقلاب اسلامی است. (که بعضاً هنوز متداول و رایج است).

* بیشتر مطالب مندرج، چه به‌ی‌زبانی فارسی دارد و مستند به اطلاعات شفاهی است. و در درج مطالب، امانت‌داری رعایت گردیده است.

* هدف ما در نگارش هر آنچه برده، صرفاً تصحیح و شرح آنهاست و قصد ما نقد و بررسی و ارزش‌گذاری ویا تجزیه و تحلیل موضوعات نیست. تشخیص صحت و سقم و پسند و ناپسند بودن موضوعات بر عهده خواننده‌ی محترم است.

* اگر چه کوشیده‌ایم حتی‌الامکان انسجام و پیوستگی مطالب حفظ گردد، اما در بعضی قسمت‌ها، عدم انسجام چه به لحاظ موضوع و چه به لحاظ نگارش مشاهده می‌گردد.

مطالب کتاب به صورت موضوعی، در شش بخش تنظیم و تدوین یافته است و تعدادی سند تاریخی اعم از نقشه، عکس، قباله، دست‌نوشته و چیزهایی از این دست را در بخش ضمیمه قرار داده‌ایم.

در فصل اول، معرفی کلی از شهر مریانج به عمل می‌آید و ویژگی‌های اقتصادی، جمعیتی، تاریخی و... آن ذکر می‌گردد. در فصل دوم، سعی می‌گردد در قالب اصطلاح «فولکلور»، فرهنگ عامیانه، باورهای عامیانه، ضرب‌المثل‌های رایج مورد کنکاش واقع شود. در فصل سوم، آداب و رسوم مربوط به عقد و عروسی و تولد نوزادان و... آورده شده است. در فصل چهارم، اوضاع

اجتماعی شهر مریانج در طول تاریخ و ویژگی‌های خانواده، فشربندی اجتماعی، ویژگی‌های محلات قدیمی مریانج، کشاورزی، مشاغل منسوخ شده و دیگر ویژگی‌های اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد. فصل پنجم، به پیشینه آموزشی، مکتب‌خانه‌ها و مدارس جدید می‌پردازد و در فصل ششم، نگاهی گذرا به ویژگی‌های مذهبی مردم شهر مریانج و همچنین، اماکن مذهبی، حسینیه‌ها، روحانیت در مریانج، تعزیه‌خوانی و آیین‌های محرم در مریانج پرداخته شده است. گفتنی است که هیچگونه چشمداشت مادی در تدوین و تألیف این اثر مد نظر نبوده و فقط علاقه و عشق به زادگاه، انگیزه‌ی اصلی تألیف بوده است.

این مجموعه علی‌غم نواقص بسیار، فتح بابی است تا دوستداران و علاقه‌مندان مریانجی، راهی را که آغاز گردید ادامه دهند و حق مطلب را به شایستگی ادا نمایند. امید است که مقبول طبع مردم گرامی مریانج قرار گیرد. تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. ان شاء الله.

من این گروه، نوشتم چنان که غیر ندانست

تو هم ز روی مراست بخوان، چنان که تو دانی

عبدالله مظاهری - پاییز ۱۳۹۴